

1864-04-19

Dons, Elisabeth Caroline Cathrine

Foto: Det kgl Biblioteks billedsamling
Fotograf: Holt & Madsen

Af Sten Høgel. © Copyright 2003 KVINFO

1864-1942, Elisabeth Dons, operasanger.

*19.4.1864 på Davrup, Bjergsted sogn., †2.5.1942 i Tårnbæk sogn.

Forældre: godsejer, kaptajn Julius D. (1830-1908) og Augusta Mariane Sievers (1833-1908).

Bofælle ca. 1915-42: læge •Karen Johanne Boertmann Feilberg, *11.5.1878 i Tarm, Egvad sogn., †26.8.1960 i Kbh., d. af stationsforstander Julius Sophus Emanuel Valdemar F. og Thøgeritha Michalia Sophie Boertmann Mohr Voss.

Da ED spillede Violetta i operaen *La traviata* på Det Kgl. Teater, blev hun på fordelagtig vis sammenlignet med den berømte franske skuespillerinde Sarah Bernhardt i skuespillet *Kameliadamen* over samme emne. ED så mere sydlandsk end dansk ud, og der flød da også både fransk og italiensk blod i hendes årer. Hun indførte den naturalistiske spillestil på Det Kgl. Teaters opera. Med sin dramatiske, patetiske kunst gjorde hun et stærkt indtryk på sin samtid. Hun var i 1800-tallets sidste årti operaens absolutte midtpunkt.

Som sin samtidige, den lyrisk-poetiske ♦Emilie Ulrich, var ED opvokset på landet i en stor søskendeflok. Til sin slægtning, forfatteren ♦Aage D. fortalte hun senere, at det var en ven af faderen, der opdagede hendes stemme og tilskyndede forældrene til at lade hende komme på konservatoriet i Kbh. Her fik hun undervisning af to af tidens bedste sanglærere, ♦Leocadie Gerlach, hvem hun lignede en del i dramatisk henseende, og ♦Sophie Keller. Ved et selskab hørte kapelmester ♦Johan Svendsen hende synge, og han opfordrede hende til at aflægge prøve på Det Kgl. Teater. Det gjorde hun efter at have indhentet tilladelse hos sin fader. Hun blev antaget og fik ♦Emil Poulsen som dramatisk lærer. Han hjalp hende med sigøjnersken Azucenas parti i *Trubaduren*, og i

dette parti debuterede hun med succes, kun 21 år gammel i 1885. Aviserne roste hendes dramatiske anlæg, hendes mezza voce og den lethed, hvormed hun bevægede sig fra det ene register til det andet. Det parti, der lå allerbedst for hende, var imidlertid Amneris i *Aida*. Hun havde alle forudsætninger for at levendegøre den skinsyge, ægyptiske prinsesse: et eksotisk-aristokratisk ydre med en stor ørnenæse, en mørk mezzosopran af stort omfang og et vulkansk temperament. Alt det har billedhuggeren ♦J.F. Willumsen fået frem i sin skulptur af hende i denne rolle i Det Kgl. Teaters foyer. ED blev stærkt protegeret af sine foresatte, Svendsen og teatrets chef ♦Edv. Fallesen, til hvem hun en tid stod i et intimt forhold. 1888 blev hun som kun 24-årig udnævnt til kgl. skuespillerinde og fik samme høje gage som de veltjente, ledende skuespillerinder ♦Betty Hennings og ♦Josephine Eckardt.

Fallesen sørgede for, at ED fik økonomisk støtte til flere studieophold i Paris. Hun opsøgte sangpædagog Mathilde Marchesi, der var berømt for sin evne til udvikle kvindestemmers højde. Marchesi lagde EDs stemme om til sopran, og sangeren Désirée Artôt de Padilla hjalp hende med det dramatiske udtryk. Herhjemme fik hun også hjælp af forfatteren ♦Herman Bang, der beundrede hende. Det var ambitionen om at spille, snarere end at synge det store sopranrepertoire, der ansporede ED til at drive sin stemme op i et andet leje end det, hvor den naturligt hørte hjemme. Ved et enormt stemmeteknisk arbejde lykkedes det hende i en årrække at gennemføre højtliggende partier som Violetta i *La traviata* og Julie i Gounods *Romeo og Julie*. Violettas dødsscene gjorde et mægtigt indtryk. Ikke siden Gerlachs dage havde man på operaen oplevet mage til dramatisk kunst. Mindre held havde ED med titelrollen i *Carmen*. Som type var hun for aristokratisk, og der kom noget forceret og uharmonisk over hendes spil, som misklædte rollen. Med de tre vidt forskellige sopranroller i *Hoffmanns Eventyr* vakte hun igen furor. Som i tilfældet med Violetta var det mere det dramatiske end det sanglige, der henrev hendes publikum. Men stemmen begyndte at vise tegn på træthed, de høje toner var ofte for skarpe, og stemmen kunne virke sprød og skør. Hun havde også svært ved at fremstille det naivt-uskuldige, som mange sopranroller, fx Julie kræver. Hun indrømmede selv, at hendes højde ikke altid "passede til Partierne". Derfor blev Santuzza i *Cavalleria rusticana* en af hendes mest helstøbte præstationer, fordi hun her i mezzolejet kunne skabe "et Menneske, en fortvivlet Sjæl". I sin sidste periode, før hun i 1905 lagde op som kun 41-årig, nærmede ED sig igen det dybere repertoire. Ved uropførelsen af ♦Carl Nielsens *Saul og David* sang hun spåkvindens parti, der blev et af de største optrin i operaen. Med slutrollen, Orfeus i Glucks *Orfeus og Eurydike*, blev hun atter det store trækplaster. Rollens dybe leje og dens tragisk-passionerede indhold var som skabt for hendes evner. Den fine musikskribent ♦William Behrend ristede hende denne minderune: "Der var en vis Fornemhed og Selvstændighed over hendes Fremtoning og Fremstilling. Hun gik ikke ganske i Række og Geled med de andre, og hvad hun ydede, var kendelig fremgaaet af et mere personligt Studium, maaske ogsaa af mere kultiveret Smag og alvorligere Trang til at give Menneske-Følelser et levende, stærkt og naturligt Udtryk, end man dengang kendte det ved vor Opera."

Hos ED og hendes bofælle, den kvindepolitisk aktive læge Johanne Feilberg, mødtes en række kunstnere som ægteparret ♦Anne Marie og Carl Nielsen, J.F. Willumsen, ♦Sophus Claussen og kunsthistorikeren ♦Vilhelm Wanscher. En kreds, der har fået forfatteren Frans Lassen til at tale om "en ny guldalder i dansk åndsliv". Maleren ♦Anne Marie Telmányi har beskrevet, hvordan ED under et sådant kunstnersamvær: "sad som en stor sort ørn og inddrak alle morsomhederne med et fint spillende smil. Hun ligesom spilede sine store sorte vinger ud." Som pædagog gjorde hun med sin betydelige og mærkelige personlighed et dybt indtryk på sine elever. Blandt dem var ♦Ingeborg

Steffensen, som blev hende en værdig efterfølger. ED blev kgl. kammersangerinde 1888 og modtog Ingenio et arti 1915.

Tegn. fra 1913 af Jo Hahn Locher i Teatermus. Mal. fra 1915 af Johannes Kragh på Det Kgl. Teater. Mal. fra 1932 af Herman Vedel i Teatermus. Foto i KB.

Robert Neiiendam: *Det kongelige Teaters Historie 1874-1922, 1921-30. Cras 51/1987. Illustreret Tidende 51/1906.*

Optaget i Dansk Biografisk Leksikon.

2015 fra: www.kgl.frederikssund.dk

J.F. Willumsen: Dons, 1951. Litografi

Da J.F. Willumsen i 1921 var på sommerophold i København, indledte han arbejdet med en statue af sangerinden Elisabeth Dons, og i 1926 blev han færdig med at hugge den i marmor. Elisabeth Dons er fremstillet i et ægyptisk kostume som prinsesse Amneris i Giuseppe Verdis opera Aida, som var en af hendes allerførste forestillinger på Det kongelige Teater. Efter færdiggørelsen var statuen opstillet på Statens Museum for Kunst, og ved sangerindens død i 1942 blev den placeret i foyeren på teatret.

Elisabeth Dons sang første gang partiet som 21-årig i 1885, men det vides ikke om Willumsen så hende i rollen. Det står heller ikke klart om det var Willumsen der foreslog at gengive hende i denne rolle, om det var hendes eget ønske, eller om det kom fra bestilleren, hendes samleverske, læge Johanne Feilberg. Da statuen var færdig, gav Willumsen udtryk for at han havde gjort sit til at frk. Dons ville stå for eftertiden som den store tragiske sangerinde.

På litografiet fra 1951 ses Willumsen i færd med at hugge statuen. Han er placeret midt i billedfeltet med hammer og mejsel, mens marmorblokken ses til højre og originalmodellen til venstre, omspændt af måleanordninger. Motivet er identisk med Willumsens sidste billedhuggerarbejde, et relief i marmor fra 1953, som tilhører J.F. Willumsens Museum.

2015 fra: www.jfwillumsensmuseum.dk

J.F. Willumsen som billedhugger

Det største arbejde, Willumsen udførte som billedhugger, var Det store Relief, som han påbegyndte i 1893 og afsluttede i 1928. I lange perioder optog det hans tid, og han

forestillede sig et værk, som han kunne vise frem på udstillinger i Europa. Det var hans hensigt at udtrykke noget almengyldigt om livet og tilværelsen. Han kæmpede med at materialisere sine tanker, men desværre fik han ikke udført relieffet i 1890'erne, hvor han brændte for det. Først senere blev det skabt i marmor i en grovere udgave.

Gravmonumenter

De fleste andre billedhuggerarbejder, Willumsen udførte, var bestillinger. Han lavede flere gravmonumenter af vidt forskellig karakter. Til sine egne forældre to kolossale hoveder (Vestre Kirkegård), som han havde brugt det i Det store Relief, for Agnete Pontoppidan (Holmens Kirkegård) en kvinde der ligger på jorden, og for lægen og fysiologen Christian Bohr (Assistens Kirkegård) en spændt skulpturel form med en ugle anbragt asymmetrisk. I udkastet til en dobbeltsarkofag for Christian IX og dronning Louise i Roskilde Domkirke arbejdede han i overensstemmelse med Wiedewelts eksisterende interiør.

Hørupmonumentet

Ved Hørup-monumentet og Ravnene til Friluftsteatret skabte han skulpturer, som var virkningsfulde fra alle sider, og som var skabt til formålet og til omgivelserne.

I flere portrætter søgte Willumsen at skabe noget specielt, men uden synderligt held. Marmorværker fik han hugget af professionelle; kun En fysiolog og portrættet af Elisabeth Dons har han selv hugget.

